

שמעתא עמיקתא

גליון תרמ"ד | פרשת כי תשא | תשפ"ה | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

הלכות מצויות לפורים (ב')

משיעורי
הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

עם דיני פורים משולש

מתנות לאביונים

חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים (דהיינו מתנה א' לכל א'). [שו"ע סי' תרצד סעי' א.]. ומותר לתת מאכל או מעות. [מ"ב (שם סי' ק).]. ואפילו שתי פרוטות מועיל לזה. [מ"ב (שם.) והגרמ"ק זצ"ל (ישמח ישראל עמי קמז)]. ויש אומרים שבזמננו שאין לפרוטה ערך כלל יש לתת דבר חשוב שישמח בו העני. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פמ"ו אות ט)]. והמהדר יתן מתנה חשובה שאין לעני בושה לקבלה, ושעורה כ- 50 שקלים. [הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש שם)].

נשים חייבות במתנות לאביונים, כי גם הן היו באותו הנס. [רמ"א (סי' תרצה סעי' ד) ומ"ב (סי' ק) (כה דלא כהר"ח (שם)]. ובעל הבית יכול להקנות הכסף ע"י אחר עבור אשתו או בנותיו הנתינה של בעליהן. וי"א שלכתחלה אין לסמוך על זה. [מ"ב (סי' ק) (כה). ועיי"ש במ"ב שכת' שמ"מ יש להחמיר. אלא שהמנהג הפשוט להקל. ועי' בערוה"ש (סי' תרצד אות ב) שכת' שיוצאת בכה"ג כי כנוי א' ניהו].

חינוך הקטנים
קטן שהגיע לחינוך פטור ממתנות לאביונים, כי על פי רוב אין לו מעות. [אי"א מבוטשאטש (סי' תרצה). וז"ל דהיינו טעמא כי אילו היה גדול פטור כי אין לו ממון]. [אבל כשהגיע לכלל מצוות אע"פ שסמוך הוא על שלחן אביו חייב. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב). ועי' בפמ"ג (סי' תרצה א"א סי' יד)].

נתינת צייק מוזמן
הנותן צייק לעני יוצא ידי חובה. [הגרש"א (הלכות פ"א אות כ) והגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פמ"ו אות ג). ודעת הגרמ"ק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניי צדקה תשי"ד ע"מ 7) שלא יד"ח א"כ העני יוציא הכסף בפורים מהבנק]. ואף אם נותן לגבאי המחלק לעניים צייק בסכום גדול שיחלק לכל עני כפי שיעור הנתינה. [כן התירס בחוברת הני"ל בשם הגרש"א זצ"ל].

נתינת צייק דחוי
הנותן צייק דחוי יש מי שאומר שלא יד"ח. [הגרש"א זצ"ל (שלמי מועד ע"מ רס)]. ויש אומרים שיוצא כיון שיכול לקנות בזה בחנות. [הגר"ש, הגר"ש ואזנר והגרמ"ק זצ"ל (חוברת מועד הרבנים לעניי צדקה תשי"ד ע"מ 7)]. ואף אם אין לו מעות כעת בחשבון (אלא שיהיה לו אחר פורים). [משנה הלכות (ח"ו סי' קכב)]. והנותן לקופה של צדקה צייק דחוי וזכוס לו מעות מוזמנים ונותנים זאת לעניים, מועיל לכל הדעות.

זוכות את המתנה לעני על ידי אחר
אם יש לו כסף עבור עני ואינו פוגש אותו בפורים, יכול לזכות לעני את הכסף ע"י שליח, אפילו אם לא יגיע לידו עד אחרי פורים. וזה בתנאי שיוודע לעני בפורים. [מהר"א (סי' רז) ושרגא המאיר (ח"ג קיב)]. וכן דעת הגרש"א זצ"ל (אשרי האיש פמ"ו אות ד). ועי' עוד בשיח יצחק (סי' טעט).

נתינתם קודם פורים
אין לתת לעני מתנות לאביונים קודם פורים. [בה"ל (סי' תרצד)]. ומ"מ אם נותן לעני בתורת פקדון והעני יזכה בהם בפורים מותר. [הגרש"א זצ"ל (ישמח ישראל ע"מ קלז)]. וכן מותר ליתן לשליח שיתנם לעני בפורים. [ערוה"ש (סי' תרצד אות ב)].

אכילה לפני קיום המצוה
י"א שראוי שלא לאכול קודם שיקיים מתנות לאביונים. [הגרש"א זצ"ל (פ"ט אות ט)]. ואין לחוש בזה. [משנה הלכות (ח"ו סי' צב ד"ה בדבר). וכן משמע מסתימת המ"ב ושאר הפוסקים שהזכירו דין אכילה לפני קריאת המגילה ולא לענין זה. והיינו טעמא כי ברביעי סעודות בפורים איכא מצוה כמבואר לקמן].

סעודת פורים

מצוה להרבות בסעודת פורים. [רמ"א (סי' תרצה)]. וכל סעודה שאוכל לכבוד פורים יש בה מצוה. [כן משמע מהרמ"א (שם), וכן מבואר בביאור הגר"א (שם)]. ומ"מ בסעודה אחת ביום יוצאים ידי חובה. [שו"ע ורמ"א (שם)]. והמנהג לקיימה אחרי מנחה. [רמ"א (שם)]. ועי' במשנה הלכות (ח"ו סי' צג) שאף באכילת ארוחת בוקר יד"ח. ומכל מקום נכון לאכול גם בלילה. [מ"ב (סי' א)].

אכילת פת
יש אומרים שבסעודת פורים אין חובה לאכול פת. [מ"א (סי' תרצה סי' ט)]. ויש אומרים שצריכה פת. [מו"ק (שם ד"ה וטעון) וערוה"ש (אות ז)]. וכן נראה ליקר. [כן משמע מסתימת המ"ב שהשיט דעת המ"א הני"ל. ועי' בשבט הלוי (ח"א סי' רנ בהנהגה לסי' תרצה וח"ד סי' נד אות ב)].

הקיא בערות
מי שהקיא כל מאכלו, י"א שלא יצא יד"ח הסעודה. [כת"ש (א"ח סי' צו ד"ה דע נד"ל)]. ועי' בכה"ח (סי' רע אות ז)]. וע"כ אם משער שלא נשאר במעיו כזית מסעודתו, יסעד שוב.

ברכה אחרונה לפני שהקיא סעודתו
מי שהקיא כל מאכלו או שתייתו אינו מברך ברכה אחרונה. [שער"ת (סי' רח סי' א), בשם הברכ"י, נזירות משמון (סי' קפז), אמרי בינה (א"ח סי' יז), תורה לשמה (סי' קכה), הר צבי (ח"א סי' קסג) ושבט הלוי (ח"א סי' רה ד"ה סי רח, וח"ו סי' כא) דלא גרע מעיכול]. והדין כן אף אם מסופק אם נשאר במעיו כזית. [כה"ח (סי' קפד אות לז)]. ויש מי שאומר שחייב לברך. [קול אליהו (א"ח סי' ט), ועיי"ש שאם אכל כזית והקיא שיעור כזית בהא דראי לא יברך אחריו]. והעיקר כדעה הראשונה, ומ"מ אם אפשר ראוי שיאכל שיעור לאחר הקאתו ע"מ להתחייב לכ"י, או ישמע הברכה מאחרים. [כה"ח (שם)].

להשתכר בפורים
אמרו חז"ל שחייב אדם להשתכר בפורים. וי"א שהדברים כמשמעם. [שו"ע (סי' תרצה סעי' ב). וכן הוא בבה"ל (שם ד"ה ח"ב) בדעת השו"ע]. ומ"מ היודע בעצמו שזולזל אז במצוה מן המצוות או שניהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר. [בה"ל ד"ה עז]. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קל"ד]. וי"א שישתה יותר מלימודו ואח"כ ירדם ויקיים עד דלא ידע. וכן עיקר. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי' ה). ועי' בשה"ל (ח"ו סי' קז אות ב). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ד].

חיוב נשים
נשים פטורות משתיית יין בפורים. [שבט הלוי (ח"ו סי' יח אות ב). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון צ"ד].

דיני פורים משולש

דיני העיירות ביום שישי

מצוות היום
ט"ו באדר שחל להיות בשבת, בעיירות שאינן מוקפות חומה נוהגים דיני פורים ב"ד כבכל שנה. ואומרים עה"נ ב"ד ולא בט"ו. [מ"ב (סי' תרפח סי' יז)].

עשיית מלאכה
מן הדין מותר לעשות מלאכה בפורים, אלא שבני אשכנז נהגו איסור. [רמ"א (סי' תרצו סעי' א)]. ולבני ספרד תלוי לפי מנהג המקומות (והמנהג הפשוט הוא להחמיר). [ברכ"י (שם אות ב)].

עיירות המסופקות
בעיירות המסופקות אם הם מוקפות מימות יהושע בן נון (עי' לעיל בדיני קריאת המגילה מ' (שם), נוהגות כל מצוות היום ב"ד. [פ"ח (סי' תרפח). וכן הביא בלוח אר"י (שם)]. אלא שראוי לירוש' להחמיר בהם בכל דיני פורים משולש המבוארים להלן. [הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פכ"א אות ב והגה ד) אך דלידנא יש כמה צדדים להקל, וי"א שגם במקומות עושין הכל בער"ש, מ"מ ראו להחמיר. ודעת הגרש"א זצ"ל (קיצור דיני פורים ע"מ לד) שבניין משולח מנות יש מקום להקל לנהוג בו רק בער"ש, כיון שלדעת החו"א"ג גם בכרכים המוקפים משולח מנות הוא בער"ש. ובלוח אר"י (חודש אדר) כתב שעירות המסופקות עליהן לנהוג ביום ו' ככל דיני הפורים]. ואומרים על הניסים בשני ימים. [מ"ב (סי' יז)]. ויש שנהגו גם לקרוא ויבא עמלק ולהפטיר פקדתי, אולם למעשה לא נהגו כן, אלא קוראים ומפטירים בפרשת השבוע גם לא לומר על הניסים. [לוח אר"י (שם)].

עבודת פורים בערב שבת
אסור לקבוע בערב שבת סעודה שאינו רגיל בימי החול, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. [שו"ע (סי' רמט סעי' ב)]. ומכל מקום סעודת מצוה שזמנה ערב שבת מותר. [רמ"א (שם)]. ועל כן פורים שחל בערב שבת יעשה סעודה, אלא שלכתחלה יעשה קודם חצות היום. [רמ"א (סי' תרצה סעי' ב) ומ"ב (סי' ה), ועיי"ש במ"ב שצ"ח ליד אפרים בשם המהרי"ל (סי' נו) שנקט שעד שעה עשירית מותר לכתחלה]. ובדיעבד יסעד אף אחר זמן זה עד בין השמשות. [עי' רמ"א (סי' רמט סעי' ב) ובמ"ב (סי' ג)]. ודעת הגרש"א זצ"ל (הלכ"ש פ"ט הגה 81) שאין לקבל שבת מבעו"י ואח"כ לסעד, שלא ניכר שהסעודה לכבוד פורים, ע"כ. וכ"כ השו"ת במהרי"ל (סי' נו אות ח)]. ויש נוהגים לכתחלה להתחיל הסעודה מבעו"י עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין. [עי' בספר מנהגי אר"י להר"י גליס בשם נהר מצרים, ובספר פורים שחל בשבת]. ועי' בסמוך בענין אכילה קודם התפילה.

המשך סעודתו
נמשכה סעודתו עד הלילה, אע"פ שהתחיל מבעו"י, צריך להפסיק, שאסור לטעום (אפי' מים) קודם שיקדש. [שו"ע (סי' רעא סעי' ד)]. ואפי' לא קבל שבת, כי מחמת שנעשה ספק חשיכה ממילא חלה עליו שבת, וכן הדין אם קבל עליו שבת אפי' עדיין היום גדול. [מ"ב (סי' א)].

פורם מפה ומקדש
אם רצונו להמשיך אכילתו, עליו לפרוס מפה ולקדש, כלומר עליו לכסות הפת עד אחר הקידוש ואח"כ יסירנה, כי היכי דתתראה דאתא הסעודה השתא ליקרא דשבתא. [שו"ע (שם) ומ"ב (סי' טו)]. ועי' בכה"ח (סי' רעא אות כב) דלפי האר"ל לא נכון לעשות כן אלא יקדש אחר תפלת ערבית.

ברכת היין בקדוש
אם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין. [ואם אין לו יין ומקדש על הפת, אינו מברך המוציא כמבואר להלן] [שו"ע (שם)]. מחמת שכבר בירך בתחלת שתייתו, וה"ה שא"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, כי אין היסח הדעת בין שתיית הכוס של קידוש לשתיית היין שבתוך הסעודה. [מ"ב (סי' טז)].

ברכת המוציא
אחרי שקדש יש אומרים שאף אם היה באמצע סעודת פת עליו לחזור ולברך ברכת המוציא. [שו"ע (סי' רעא סעי' ד)]. כי אינו יוצא בברכת המוציא שבירך בתחלת הסעודה, לפי שהקידוש שבנתיים שהיה צריך לאומרו (מפני שנאסר באכילה עד שיקדש) הוא הפסק לפיכך צריך לברך שנית ברכת המוציא. ובהמ"ז יברך רק פ"א בסוף הסעודה (משא"כ כשאין לו יין ומקדש על הפת, שזמן ברכת המוציא שלו קודם קידוש, ולא היה עדיין הפסק שהיה צריך מחמת זה לברך שנית, א"צ לברך המוציא לכ"י). [מ"ב (סי' יז)]. וי"א שאינו מברך המוציא. [שו"ע (שם)]. דס"ל דקידוש לא הוי הפסק. וכיון דספק ברכות להקל יש לתפוס כשתייה זו. [מ"ב (סי' יח)]. ולמעשה אינו מברך דספק ברכות להקל. [מ"ב (שם)].

עצה לצאת לכל הרעות
על מנת להמנע מלהכנס במח' לענין ברכת המוציא, יש לתת עצה, להשאיר לחם שלא לפניו ולכוון בשעת ברכת המוציא בתחלת סעודת פורים שלא לפטור בברכה, וכשפורס מפה ומקדש יברך ברכת המוציא על לחם זה. [עי' בפר"ח (יו"ד סי' יט סי' ח) דס"ל דמהני להגביל חלות הברכה. וכן פסק בבה"ל (סי' ח על סעי' ד"ה וי"א)]. ואף התבא"ש (סי' יט סי' יז) ש"ס"ל דלא מהני, אם לא היה לפניו בשעת הברכה מודה. ואע"פ שהפמ"ג (סי' קעז א"א סי' א) מסתפק אם מהני להגביל חלות הברכה של ברכת המוציא, היינו שלא לפטור שאר המאכלים אבל שלא לפטור פת אחר יודה דמהני, ועי"ן. ובלא"ל דעת הב"ח (סי' תעג סוף אות י"ד והענין) דמהני להגביל חלות הברכה. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליונות מ"ב ורי"ח].

על הניסים במעודה שנמשכה עד הלילה
נמשכה סעודתו עד הלילה, חייב להזכיר של עכשיו, דהיינו רצה, וא"כ איך יאמר על הניסים דהוי תרתה דסתרי, וכיון שאין הזכרת עה"נ חמורה כ"כ לכן יאמר רק של שבת. וכ"ז אפילו כשלא התפלל עדיין, ובפרט אם התפלל מקודם בודאי אינו כדאי להזכיר אח"כ עה"נ בהמ"ז. [מ"ב (סי' תרצה סי' ט)]. ואם לא אכל בליל שבת, אלא רק מברך בהמ"ז על הסעודה שאכל בער"ש, לשו"ע (סי' רעא סעי' ו) מזכיר רצה ולרמ"א אינו מזכיר רצה. ואם לא התפלל מעריב יזכיר עה"נ, עי' מ"ב (סי' קפח סי' לב)].

